

SİYASET, SEKTE, SİYASAL: RANCIÈRE VE WOLIN

Utku ÖZMAKAS¹

Öz

Çağdaş siyaset felsefesinin temel tartışma alanlarından biri “radikal demokrasi” kavramıdır. Bu yaklaşımın temsilcisi sayılan isimler arasında belli müştereklikler olmasına karşın ciddi farklılıklar da vardır. Ne var ki, özellikle iki kuramcının düşünsel verimleri arasındaki benzerlikler bir hayli dikkat çekicidir: Jacques Rancière ve Sheldon S. Wolin. İki isim de, sahih siyasal ilişkinin mevcut siyaset düzenini sekteye uğratması gerektiğini; demokrasinin yalnızca hukuki-politik bir biçimden ibaret olmadığını ileri sürmüştür. Ayrıca her ikisi de siyasetin öznesini “*demos*” kavramı çerçevesinde tartışmaktadır. Düşünsel hatları oldukça benzeyen ama birbirinin çalışmalarına hiç referans vermemiş bu iki düşünür arasındaki benzerlikler hayli çarpıcıdır. Bu çalışmanın amacı, iki kuramcının görüşlerini özetleyerek paralelliklere dikkat çekmek ve nasıl benzer kavramsal tertibatlarla yaslanarak düşündüklerini gözler önüne sermektir.

Anahtar Sözcükler: Jacques Rancière, Sheldon S. Wolin, siyaset, sekte, siyasal

POLITICS, INTERRUPTION, POLITICAL: RANCIÈRE AND WOLIN

Abstract

One of the main debates in contemporary philosophy of politics is the concept of “radical democracy”. There are serious similarities as well as differences between the representatives of this approach naturally. But the similarities between two thinkers are quite remarkable: Jacques Rancière and Sheldon S. Wolin. Both philosophers have thought the real political relations should have interrupted the existing political order, and; both argued that democracy is not just a legal-political form. In addition, both considered the subject of politics around the concept of “*demos*”. The similarities between these two thinkers, who follow a similar intellectual trajectory but have never given reference to each other’s work, are quite striking. The purpose of this study is to summarize the views of the two philosophers, to draw attention to parallels and to reveal how they think based on similar concepts.

¹ Arş. Gör. Dr., Uşak Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Felsefe Bölümü, utku.ozmakas@usak.edu.tr, ORCID: 0000-0001-9671-4523.

Keywords: Jacques Rancière, Sheldon S. Wolin, politics, interruption, political

Giriş

Lars Tonder ve Lasse Thomassen, “radikal demokrasi” kavramına dair hazırladıkları derlemenin sunuş yazısına önemli bir noktanın altını çizerek başlar: Berlin Duvarı’nın yıkılması pek çok kişiye göre tarihin sonu manasına geliyordu, ancak öngörülenin aksine tarih orada sona ermediği gibi, barış ve refah dolu yeni bir dönem de başlamadı; aksine bu tarihsel kırılma, siyaset felsefesini ve demokrasi teorisini baş etmesi gereken yeni sorunların muhatabı kıldı. Dahası ikili, o günden bu yana geride bırakılan yılların, ulus devletin altını oyan kültürel ve ekonomik küreselleşme hamleleriyle, milliyetçiliğin ve yabancı düşmanı söylemlerin yükselişle, 11 Eylül gibi bir felaketin yaşanmasıyla siyasal düşünüşü yepyeni sorunlarla karşı karşıya bıraktığını dile getirir (Tonder ve Thomassen, 2005, s.1). Bunlar arasında hiç şüphesiz ki demokrasi kavramına ve verili demokrasi modellerine dair sorunlar en başta gelir. Dolayısıyla “demokrasi”nin bir kez daha, ama tüm bu olup bitenleri kapsayacak yeni bakış açılarıyla ele alınması kaçınılmazdır.

Bu bağlamda çağdaş siyaset felsefesi tartışmalarının yoğunlaştığı temel kavramlardan birinin “radikal demokrasi” olduğu rahatlıkla söylenebilir. Tarih ile kuram arasındaki dikiş izlerini göz önünde bulunduran bir yaklaşımı izlersek, Sovyetler Birliği’nin çökmesi, postmodern ve postyapısalcı fikirlerin felsefe sahnesinde hakimiyet kazanmaya başlaması ve neoliberalizmin demokratik pratiklerin üstündeki olumsuz etkileri, “radikal demokrasi” etrafında kümelenen yaklaşımların su yüzüne çıkmasında son derece etkili olmuştur.

Radikal demokrasi üzerine yürütülen ilk tartışmalar 1980’lerde başlasa da, 1990’dan sonra kavramın, çağdaş siyaset felsefesinin temel meselesi haline geldiği bile söylenebilir. Bu minvalde bir başlangıç noktasından söz edilecekse Ernesto Laclau ve Chantal Mouffe’un birlikte kaleme aldığı ve ilk olarak 1985’te yayımlanan *Hegemonya ve Sosyalist Strateji* kitabına işaret etmek gerekir. Laclau ve Mouffe, bu kitapta 1970’lerin ortasından itibaren hem geleneksel Marksist kuramın hem de liberal demokrasi tasarısının çıkmaza girdiğini ve güncel politik sorunlara yanıt vermekte yetersiz kaldığını ileri sürer. Buradaki temel sorunlardan biri, farklılıkların, toplumsalın sahasında kendilerine yeterince yer bulamamasıdır; bu da ister istemez eşitliğin önünü tıkamaktadır. Laclau ve Mouffe’a göre farklı siyasal kimliklerin indirgeyici temsillere hapsolmeden varlığını sürdürmesi demokrasinin en önemli gayelerinden biri olmalıdır. İkiliye göre bu krizden çıkmak için hem altyapının son kertede belirleyici olduğu ve siyasetin proletarya ile burjuvazi arasındaki bir mücadele ekseninde şekillendiği

gibi bazı ortodoks Marksist iddiaları hem de liberal kuramın mutabakat ile müzakereye duyduğu sonsuz güveni terk etmek gerekir.

Radikal demokrasi tasarısı işte tam da bu tarihsel ve kuramsal kavşakta şekillenir. Laclau ve Mouffe, siyasal yaşamın temelinde yalnızca işçi sınıfının burjuvaziye karşı verdiği mücadelenin olmadığını, farklı kimliklerin verdiği çevresel veyahut ırkçılık karşıtı mücadelelerin de önemli olduğunu dile getirir. Bu bakımdan radikal demokrasi, “farklı boyunduruk altına alma biçimlerine karşı verilen çeşitli demokratik mücadeleler arasında bir eşdeğerlilik zinciri yaratma”nın önemini göz ardı etmez (Laclau ve Mouffeu, 2008, s. 23). Başka bir deyişle, farklı toplumsal ilişkiler içerisinde ortaya çıkmış farklı siyasal mücadeleler ve bunların özneleri, radikal demokrasi çerçevesinde sınıf-kimlik karşıtlığını aşarak birbirine eklenmelidir; bu da çoğulculuğu gerektirir.

Şüphesiz, radikal demokrasinin kuramsal müdahalesi siyasetin öznesine yönelik bir eleştiri ve çoğulculuk önerisiyle sınırlı değildir; aynı zamanda liberal demokrasinin eleştirisi de söz konusudur. Ne var ki, radikal demokratlar, liberal demokrasi tasarılarını büsbütün reddetmezler; aksine, eleştirisini yaparak bu düşüncenin “özgürlük” ve “çoğulculuk” gibi temel eksenlerini daha da radikallemeyi önerirler. Radikal demokratlara göre liberal düşünce, eşitlik ile özgürlüğü soyut birer hakka indirger ve siyasal ilişkilerdeki çatışmanın gerçek doğasını kavrayamaz. Liberal demokratik düşünce, “akla dayalı evrensel bir mutabakat”ın siyasal çatışmaları çözeceğine yönelik boş bir inanç geliştirmiştir (Mouffe, 2010, s. 19). Oysaki Mouffe’a göre radikal demokrasi, sınıf kategorisine dayanan bir özne anlayışını terk ederek ve farklı siyasal mücadelelere alan açarak, öznelerin ve mücadelelerin eklenme sürecinde doğacak potansiyel çatışmaların varlığını daha en baştan kabul eder. Bu bakımdan radikal demokrasi, söz konusu çelişkilerin müzakereci liberal modelde olduğu gibi son kertede uzlaştırılmasını değil, tam aksine taraflar arasındaki çatışmanın belli bir biçim altında diri kalmasını savunur. Şüphesiz bu da, radikal demokrasinin önemli öğelerinden biri olan “çoğulcu” tutumla yakından ilişkilidir:

Demokratik siyasetin özgüllüğü, bazı liberallerin inanmamızı istediklerinin aksine, biz/onlar karşıtlığının aşılmasını değil, bu karşıtlığın farklı bir biçimde kurulmasını gerektirir. Demokrasinin ihtiyaç duyduğu şey, modern demokrasinin kurucu unsuru olan çoğulculukla bağdaşan bir biz/onlar ayrımı yapmaktır (Mouffe, 2010, s. 21-22).

Bu bakımdan radikal demokrasi projesinde Marksist düşüncenin temel çatışma eksenine yönelik eleştiri, liberalizmin çoğulcu tutumuyla ve içeriden bir eleştirisiyle birleştirilmeye çalışılır. Yani radikal demokrasi, bütün farklılıkların temsil potasında

eritilmeden varlığını sürdürebileceği çoğulcu bir siyasal sahne tasarımını hedefler; çünkü böylesi bir sahne, çelişkileri uzlaştırmak veyahut temsil yoluyla farkları soğurmak yerine bunların ve bunlar arasındaki çatışmanın varlığını sürdürmesine olanak sağlayabilir. Bu kapsamda demokratik siyasetin görevi, uzlaşmaz çelişkileri yani *antagonizmaları*, tarafların birbirini ve meşruiyetlerini tanıdığı bir karşılıklı mücadele olan *agonizme* dönüştürmektir. Böylelikle siyasal yaşamın sürekliliği tüm çoğulluğu içerisinde güvence altına alınmış olacaktır.

Kısacası, radikal demokrasi tasarısı, farklılıkların kendisi olarak temsil edildiği; Thomas Hobbes'tan bu yana siyaseti çatışmanın sona erdirilmesi olarak gören, özcü ve evrenselci tutumların terk edildiği; farklı siyasal mücadelelerin bir eşdeğerlilik dizisi içerisinde birbirine eklenmesini olanaklı kılan çoğulcu bir demokrasi anlayışını inşa etmeye çalışır. Bu kavram bağlamında elbette Mouffe ile Laclau'nun yanı sıra Slavoj Žižek, Michael Hardt, Antonio Negri, Jacques Rancière ve Sheldon S. Wolin gibi isimlerin de yapıtlarını anmak gerekir.

Söz konusu düşünürlerin ortaya koyduğu yaklaşımlar, bütün farklılıklarına rağmen belli müşterek çizgiler barındırdığından onları aynı kavramın çatısı altında düşünebiliriz. Örneğin, “radikal demokratlar için demokrasi, asla sonu gelmeyen, daima gelmekte olan [*to come*] ve basit bir şekilde mükemmel demokrasi diye nihai bir amacı ya da vaadi olmayan bir süreçtir” (Tonder ve Thomassen, 2005, s. 4). Bu bakımdan demokrasi, radikal demokratlar için olmuş bitmiş bir siyasal rejimden veyahut yukarıda değindiğimiz gibi çatışmaların idari aygıtlar vasıtasıyla çözüldüğü bir uzlaş ortamından daha ziyade asla varılamayan bir ufka, eşitlik ve özgürlüğe doğru müttemadi bir yürüyüşe işaret eder.

Bu düşünürler arasındaki bir başka önemli ortaklık da, neredeyse hemen hepsinin Karl Marx'ın düşünsel mirasından farklı oranlarda pay almış olmasıdır. Bu noktada hemen eklemek gerekir ki, -Laclau ve Mouffe örneğinde gördüğümüz üzere- bu isimler Marx'ın düşüncelerini temele alırken, çoğunlukla bunları belli açılardan eleştiriye de tabi tutmaktadırlar. Bu eleştirilerin kaynağı ise radikal demokrasi kuramcılarının bir başka müşterek noktasını gösterir: Postyapısalcı filozoflarla kurdukları yakın düşünsel ilişki. Çağdaş siyaset felsefesine radikal demokrasi çatısı altında katkı sunan pek çok isim, Michel Foucault, Jacques Derrida, Jacques Lacan, Gilles Deleuze ve Félix Guattari gibi filozofların bazı kavramlarını Marx yorumlarının/eleştirilerinin önemli bir parçası haline getirmiştir.

Tüm ortaklıklarına karşın söz konusu düşünürlerin doğal olarak temel kavramları ve yaklaşımları büyük ölçüde farklıdır. Ne var ki, bu isimler içerisinde yer alan iki düşünür

arasındaki yakınlıklar oldukça çarpıcıdır: Jacques Rancière ve Sheldon Wolin. Bu kuramsal yakınlık öyle bir boyuta ulaşmıştır ki, Wolin için zaman zaman “Amerikalı Rancière” dahi denmektedir; tabii hemen eklemek gerekir: David McIvor’un dile getirdiği üzere Wolin’i sadece “Amerikalı Rancière” olarak değerlendirmek son derece indirgeyici bir yoruma yol açar (McIvor, 2016, s. 412). Yine de, bu benzetme iki düşünürün kavramlara yüklediği anlamlar ve akıl yürütmelerinin çerçevesi bakımından önemli bir paralelliğe işaret etmektedir. Dolayısıyla bu çalışmanın amacı, iki düşünürün temel kavramlarını ele alarak, farklı siyasal ve tarihsel bağlamlar içerisinde kalem oynatmalarına karşın nasıl benzer bir hatta ilerlediklerini göstermektir. Bunun içinse öncelikle Rancière’in, ardından da Wolin’in bazı temel kavramları incelenecek, yaptıkları kavramsal ayrımlar özetlenecek, sonuçta da kısa bir karşılaştırma yapılacaktır.

Jacques Rancière: Payı Olmayanların Payı

1960’larda Louis Althusser ile birlikte kaleme aldıkları *Kapital’i Okumak*’la önce Fransızca konuşulan dünyada, sonra da dünyanın dört bir yanında tanınan Jacques Rancière, özellikle 1968 öğrenci hareketlerinin etkisiyle Althusser’le olan bağlarını koparmış ve kendisine has bir demokrasi kavramsallaştırması ortaya koymuştur. Düşünür, 1981’de yayımladığı *Proleterlerin Gecesi* ve 1983’te yayımlanan *Filozof ve Yoksulları* kitaplarıyla dikkat çekmiştir. Gelgelelim, demokrasi kuramına yaptığı özgün katkıyı kavrayabilmek için bilhassa *Siyasalın Kıyısında* ve *Demokrasi Nefreti* kitaplarında kurduğu kavramsal tertibatı incelemek gerekir.

Rancière’in düşünsel girişimi, her şeyden önce geleneksel demokrasi kavrayışlarına yönelik bir itirazla başlar. Rancière, “siyaset” (ve bu bağlamda özel olarak da “demokrasi”) dendiğinde bundan gücün/iktidarın tatbikini anlayan yaklaşıma itiraz eder. Ona göre siyaset, basitçe iktidar ve onun uygulamaları ile özdeşleştirilemez. Yani siyasetin özünü, iktidarı ele geçirmek veyahut belli bir düzen tesis etmek için verilen mücadele ve müzakere yürütmek şeklinde tanımlayan yaklaşımlar, düşünüre göre siyasal ilişkinin hakiki yapısını göz ardı etmektedir. Bu anlamda Rancière, Carl Schmitt’in öne sürdüğü gibi, siyaseti temelde dost-düşman ilişkisindeki tarafların iktidarı ele geçirmek üzere verdiği bir mücadele ya da yürüttüğü bir müzakere olarak görmez.

Bu anlamıyla siyasal ilişki, önceden verili konumlara yaslanan dost-düşman formülasyonu veyahut “gereksinimlerin ya da çıkarların hususi ya da evcil dünyasına karşıt olarak, bir iyiye ya da özgül bir evrenselliğe sahip bir kişiliğin varoluşu”na (Rancière, 2007, s. 140) odaklanan yaklaşımlarla kavranamaz; çünkü böylesi bir yaklaşım, Rancière’e göre

Platon'dan başlayıp Hannah Arendt'e kadar uzanan bir hattın biteviye katkıda bulunduğu bir *kısır döngü* üretir. Siyasal ilişkiyi, özel ile kamusal arasındaki ayrım vasıtasıyla inşa eden bu yaklaşım, siyasalın öznesini –deyim yerindeyse– daha doğmadan erişkinliğe vardirmiştir. Başka bir deyişle, bu tutum, siyaseti önceleyen bir özne tasarısına dayanır. Oysaki Rancière'e göre “Siyasetin öznesini düşünmeyi olanaklı kılan siyasal ‘farklılık’, siyasal ilişkinin biçiminde aranmalıdır. (...) Siyasete has olan bir şey varsa, özneler arası bir ilişkide değil, bir özneyi tanımlayan çelişkili iki terim arasındaki ilişkide bulunur” (Rancière, 2007, s. 140). Yani, çelişki, dost ile düşman arasındaki veyahut benzeri iki verili pozisyon arasındaki ilişkide değildir.

Rancière, siyasal ilişkinin mahiyetini kavramak için Aristoteles'in yurttaş tanımından faydalanır: “Bir eyleme tarzında (*arkhein* – hükmetmede) ve bu eylemeye karşılık düşen bir edilmede (*arkhestai* – hükmedilmede) pay-sahibi-olmasıyla (*metexis*) tanımlanan bir özne adı (*polités*) vardır” (Rancière, 2007, s. 140). Yani özne, Platon'dan Arendt'e uzanan hattın ileri sürdüğü üzere siyasetten önce verili olmadığı gibi, yöneten-yönetilen, dost-düşman vb. konumlarla da sınırlandırılmaz. Bu anlamda siyasal ilişki, ancak verili siyasetin ya da demokrasiyi bir siyasal rejim olarak konumlandırılan verili siyaset yapma mantığının sekteye uğratılmasıyla mümkündür.

“Demokrasi”nin özündeki *demos*'u kavrayabilmek için adını andığımız verili konumlara değil, “paysızlar”a, “pay sahibi olmayanlar”a bakmak gerekir: Yani *arkhe* (hükmetme-hükmedilme) mantığına dayanan siyasetin “saymadıklarına”. Ne var ki, burada hemen bir noktanın altını çizmek gerekir. Rancière “pay sahibi olmayanlar” derken yalnızca proletaryayı ya da yoksulları işaret etmez: *Demos*, “Sayılmayan insanları, *arkhe*'nin gücü uygulamaya sıfatları olmayan, sayılacak, hesaba katılacak sıfatları olmayanları tarif eder” (Rancière, 2007, s. 145). Burada hemen ikinci bir hususa daha dikkat etmek gerekir: *Demos*, Rancière'in siyaset felsefesinde sabit bir özne veyahut ontolojik bir taahhüt olarak bulunmaz; ancak “polemik” olarak devreye girer. Yani *demos*, *arkhe* mantığının, “başlatma/hükmetme mantığının sekteye uğraması olarak vardır” (Rancière, 2007, s. 145). Bu bakımdan “dostlar cemaatine” veyahut “halk”a gönderme yapan homojen bir bütüne ya da toplanmaya işaret etmez. *Demos*'u inşa eden “doğum” kaynaklı bir ortaklık değildir.

Rancière, doğumu veyahut *arkhe* mantığının türettiği unvanları temele alan düzen biçimine “polis” adını verir ve onu siyasetten ayırır. Ona göre *polis*, “duyumsanabilirin paylaşımı”yla şekillenir.

Hükümet etmenin kurallarını toplumun doğal yasaları biçimine sokan ve verili genel düzen halini doğrudan ifade eden *polis* ilkesi, *demos*'u toplumun dışına iter; orada olmayı dışlar. Siyaset ise *polis*'ten farklıdır; hükümet etmenin kurallarının topluma has olanla özdeşleştirilmesine dayanmaz (Demirtaş, 2018, s. 84).

Dolayısıyla *polis*, eşitliğe ya da paysızların payına değil; *arkhe* mantığının var edip sürdürdüğü hiyerarşinin, kurumların, konumların ve pozisyonların bekasına odaklanır. Siyaset, tam da bu noktada “artık” olarak görülenlerin, *polis*'in dışladıklarının, paysızların siyasal sahneye dahil olmasını sağlamalıdır; çünkü ancak bu gerçekleştiğinde, yani uyumsuzluk dışı vurulduğunda gerçek bir siyasal ilişkinin vuku bulma şansı olur. Bu anlamda hakiki siyasal ilişki, *polis* mantığına, bu mantığın dayattığı konum ve unvanlara sekte vuracak müdahalelerle başlar.

Rancière, *arkhe* mantığıyla en başta Platon'un siyaset düşüncesini kast eder. Platon'un *Yasalar* kitabının üçüncü kitabında yönetme unvanlarından söz edilir. Platon'a göre yönetenler ile yönetilenler arasındaki hiyerarşiye işaret eden yedi temel unvan vardır: “Babanın ve annenin yönetmesi”, “soyluların soylu olmayanları yönetmesi”, “yaşlıların gençleri yönetmesi”, “efendilerin köleleri yönetmesi”, “güçlünün zayıfı yönetmesi”, “bilgilerin bilgisizi yönetmesi” ve “kura” (Platon, 2019, s. 117-8). Bunlardan ilk dördü doğumla ilgili ayrımlara dayanır; sonraki ikisi ise “doğal” ayrımlara. Yedinci unvanı ayrı bir yere koyan Rancière, diğer unvanların esas olduğu, doğal ya da verili kabul edildiği düzene *arkhe* mantığı adını verir. Bu, siyasal ilişkiyi temelde yöneten ile yönetilen arasında konumlandırılan bir mantıktır.

Aristoteles'in yurttaşlık tanımı ise tam da bu noktada önem kazanır; çünkü Platon'un siyaseti belli sıfatlara veyahut unvanlara sahip olma(ma)kla ilişkilendiren formülünün aksine, Aristoteles'in formülü özneyi ilişkide kavrama olanağı sunar. Platon'la başlayıp Schmitt ve Arendt'e uzanan siyaset anlayışı ise bunun aksine özneyi daha ilişki doğmadan ilişkinin taraflarından biri haline getirir. Bu yaklaşım da bir tür hiyerarşi üretir ve siyasetin bizzat bu hiyerarşi olmadan mümkün olamayacağını savunur. Oysaki Rancière, siyasetin ve öznesinin varolabilmesi için önce bu hiyerarşik mantığın dışına çıkılması gerektiğini dile getirir.

Normal mantık, başka her meselesinde olduğu gibi *arkhe* meselesinde de, özgül bir edilme yatkınlığı üzerinde kendini uygulayan özgür bir eyleme yatkınlığı olmasını ister. *Arkhe* mantığı böylelikle belirli bir astlık üzerinde kendi gücünü uygulayan belirli bir üstlüğün varlığını varsayar. Bir siyaset öznesinin ve dolayısıyla siyasetin var olabilmesi için bu mantığın sekteye uğraması gerekir (Rancière, 2007, s. 142).

Sahih bir siyasal ilişki, hem verili konumları hem de *arkhe* mantığını sekteye uğratarken, aynı zamanda bunlardan doğan hiyerarşiyi de ortadan kaldırmalıdır; böylelikle payı olmayanların payı kayda geçebilecektir. O halde demokrasi, çokluğu bir olarak örgütleyip sonra da çokluğun kolektif gücünü birin düzenine sunma işi değildir.

Rancière'in bu düşüncesini anlamak için demokrasinin yerleşik kavranış biçimine yönelik itirazına yakından bakmak gerekir. Ona göre demokrasiye yönelik çağdaş kavrayışların, bilhassa da anaakım yorumların ortak özelliği, kavramın tarihsel kökenlerinde yatan temel bir niteliğin "unutulması" üzerine bina edilmiş olmalarıdır. Bu bakımdan düşünür, söz konusu kolektif unutkanlığın aslında kavrama dair bir yorum tekeli yarattığını ve demokrasiyi kendi hakiki özünden uzaklaştırdığını ileri sürer: "(...) bizim el üstünde tuttuğumuz demokrasi hakiki demokrasinin yalnızca gölgesidir" (Rancière, 2007, s. 49).

Düşünüre göre gölgeyi hakikat sanmamızın temel nedenlerinden biri, on dokuzuncu yüzyıl sonrasında liberal demokrasi kavrayışının hem kuramın hem de pratiğin sahasında baskın hale gelmesidir. Rancière, daha önce değindiğimiz üzere, tıpkı başka radikal demokrasi düşünürleri gibi bu kavrayışın bir eleştirisini yapmak gerektiğini dile getirir. Ona göre liberal demokrasi tasarısı, birey temelli ve kapitalizme tam anlamıyla entegre olmuş demokrasi yorumunu meşrulaştırmak için Yunan demokrasisini ve *demos* figürünü yanlış yorumlayan, eşitliğin anlamını biçimsel bir fırsat eşitliğine indirgeyen bir denklemi hayata geçirir. Bu denklem ise üç işlemi devreye sokar:

İlk olarak, demokrasi zorunlu olarak bir toplum biçimine indirgenmelidir; ikincisi, bu toplum biçimini eşitlikçi bireyin hükümlerliğiyle özdeşleştirip, sendikal mücadelelerden azınlık hakları taleplerine ve kitle tüketimine kadar tamamen farklı olan her türden özelliği eşitlikçi birey kümesinin altına sokmaktır; ve son olarak, demokrasiyle özdeşleştirdiği "bireyci kitle toplumu"nu, kapitalist ekonominin mantığına içkin olan sonsuz büyümenin sorumlusu yapmak (Rancière, 2014, s. 26).

Rancière, bu noktada Platon'un *Devlet*'in sekizinci kitabında demokrasiye yöneltilen "düzen panayırı" eleştirisini anımsatır. Platon'un demokrasiye yönelik eleştirisi, demokrasinin tam anlamıyla siyasal bir rejim olmayıp diğer rejimlerin bünyesinde varolmasına müsaade eden bir "panayır", bir kaos hali olmasıdır. Haliyle bu panayırda herkes istediği rejimi "tercih edebilir." Bu rejimin insanı da, kendisine benzeyen, karmaşık, alaca bulaca, muğlak ve kararsız bir insandır. Rancière, burada çizilen demokratik insan resminin postmodern tüketici bireyin robot resmine ziyadesiyle benzediğini dile getirir. Ayrıca, Platon başta olmak üzere demokrasi eleştirmenlerinin bu kavramı bir "çokluğu uyumlulaştırma rejimi" (Rancière, 2007,

s. 52) olarak düşündüğünü ileri sürer. Ne var ki, ona göre demokrasi özü itibariyle kesinlikle böyle değildir; çünkü demokrasi aslında bir “rejim” değildir.

Demokrasinin aslında “temelsiz bir temel” olduğu, Platon’un eleştirisinde dolaylı olarak itiraf edilmektedir; çünkü Rancière, demokrasinin *Yasalar*’da dile getirilen yedinci unvanın işleme olduğu dile getirir. Yedinci unvan, yani “kura” ilk altı unvanı alt üst etme kapasitesine sahiptir. Bu bakımdan da demokrasinin gerçek gücü, doğal gibi görülen yerleşik konum ve unvanları alt üst edebilme kapasitesinde yatar: “Yönetme unvanları arasından bir tanesi zinciri kırar; bir unvan kendi kendini yalanlar. Yedinci unvan, unvanın yokluğudur. Demokrasi sözcüğüyle anlatılan en derin bela da budur” (Rancière, 2014, s. 49).

Demokrasi işte tam olarak bu unvanın yaptığıdır; basit bir biçimde Platon’un *Devlet*’te ileri sürdüğü gibi canının istediğini yapan, düzenlerden kendisine uygun bir düzen seçen demokratik insanın yaptığı değildir. Bu bağlamda demokrasinin özündeki “şans”, “hiyerarşiye gelmezlik” ve herhangi bir yönetici ilke (*arkhe*) tanımama anlamında “anarşiklik” (*an-arkhe*), Platon’un unvanlarla düzenlenmesini öngördüğü hiyerarşik yapıyı kırar: “Demokrasi her şeyden önce bu anlama gelir: Yönetici olmak için gerekli hiçbir unvanın olmamasına dayanan anarşik ‘yönetim’” (Rancière, 2014, s. 49). Başka bir deyişle, gerçek demokrasi “paysızların pay sahibi olması”nı sağlayan bir alt üst oluştur; “doğuştan” ya da “doğal” kabul edilen her türlü unvanın veyahut konumun boşa çıkarılmasıdır.

Bu anlamda demokrasi, herhangi bir kurumsallaşmanın ya da bu kurumsallaşmaların ürettiği unvanların reddedilmesini öncül kabul eder. Kavramın özündeki “anarşi”, düzenlerin her birini birbirine eşitleyen bir tercihler panayırı yaratmasından değil, siyasetin kurumsallaşmasının adı olarak rejimlerin barındırdığı yöneten ve yönetilen ikiliğinin yanı sıra verili konumları ve hiyerarşileri reddetmesinden ileri gelir. Kısacası, özü itibariyle demokrasi, siyasetin hiyerarşik kurumlarınca hayata geçirilemez; dolayısıyla “Demokrasi asla hukuki-politik bir biçimle özdeşleştirilemez” (Rancière, 2014, s. 63).

Demokrasi bir siyasal rejim değildir. Demokrasi, *arkhe* mantığının, yani hükmetmenin hükmetmeye yatkınlık olarak önceden kavranmasının sekteye uğraması olduğu ölçüde, özgül bir özneyi tanımlayan ilişki biçimi olarak siyaset rejiminin ta kendisidir (Rancière, 2007, s. 144).

Rancière, bu anlamıyla demokrasiye duyulan nefretin Platon’dan günümüze değin uzandığını düşünür. Günümüzde ulusaşırı “demokrasi götürme” girişimlerinden müşterek bir Avrupa Anayasası yazma girişimlerine kadar reel politiğin sahasında pek çok hadisenin

demokrasi ve özünde yatan eşitliğe duyulan nefretin izlerini taşıdığını dile getirir (Rancière, 2014, s. 102).

Demokrasinin özündeki “anarşikliği” bir *arkhe*’ye dayanarak evcilleştirme ve eşitliği eşitsizliğe doğru bükme girişimi, aslında demokrasiyi salt bir rejime indirgeyerek özünün yitmesine yol açar. Oysaki, “Demokrasi ne yönetilecek bir toplum ne de bir toplumun yönetimidir. Demokrasi, her yönetimin kendi temelinde yer aldığını keşfetmesi gereken bu yönetilemezliktir bilhassa” (Rancière, 2014, s. 58). Bu durumda söz konusu yönetilemezlik, en başta siyasetin verili konumlarını sekteye uğratmalı, payı olmayanların pay sahibi olmasını mümkün kılmalıdır.

Sheldon Wolin: Firari Demokrasi

Türkçe literatürde üzerine çok az yazılıp çizilmiş ancak bilhassa Amerika’da oldukça etkili olan Sheldon S. Wolin’in düşüncelerini yerli yerine oturtabilmek için içerisinde yeşerdiği tarihsel bağlama kısaca değinmek gerekir. Wolin, 1950’de Harvard Üniversitesi’nde doktorasını tamamladıktan sonra 1954’te Berkeley Üniversitesi’nde çalışmaya başlar ve burada pek çok önemli isimle birlikte “Berkeley Ekolü” diye bilinen grubun parçası olur. Bu ekol, Wolin’in siyaset üzerine düşüncelerinin şekillenmesinde önemli bir rol oynayacaktır (Wilson 2015).

Wolin’in düşüncelerinin gelişim çizgisini anlayabilmek için iki noktaya değinmek bilhassa önemlidir. Bunlardan ilki teorik, ikincisi ise pratiktir; ancak asla birbirinden ayrı düşünülemez: Wolin, 1969’da dönemin en önemli akademik dergilerinden biri olan *American Political Science Review*’da “Political Theory as Vocation” başlıklı bir makale yayınlar. Bu makale, dönemin baskın ampirist, davranışçı ve pozitivist siyaset felsefesi eğilimlerinin sert bir eleştirisini yapar. Wolin, bu yaklaşımların reel politik ile teori arasındaki bağları göz ardı ettiğini ileri sürer. İkinci nokta ise 1960’larda Amerika’da ciddi kitlesel boyutlara ulaşan öğrenci hareketiyle ilişkilidir. Bilindiği üzere, bu yıllarda Amerikan üniversitelerinde Vietnam Savaşı karşıtı hareket ve Sivil Haklar Hareketi’nin etkisiyle akademik özgürlük ve ifade özgürlüğü üzerine eylemler yapılmıştır. Bu eylemlerin önemli parçalarından biri olan Özgür İfade Hareketi ise Mario Savio, Jack Weinberg, Jackie Goldberg gibi öğrencilerin önderliğinde Berkeley Üniversitesi’nde örgütlenmiştir. Özgür İfade Hareketi, 1964-65 döneminde Berkeley’de oldukça uzun süren ve kitlesel bir öğrenci protestosu düzenleyerek, Amerikan üniversitelerinde politik ifade hakkına dair, etkisi bugün bile süren önemli kazanımlar elde etmiştir. Bu hareket ve genel olarak ‘68 öğrenci hareketi, Wolin’in

düşünceleri üzerinde ciddi etkiler yaratmıştır. Hatta öyle ki, Wolin'in meşhur eleştirel makalesinin bu hareketten esintiler taşıdığı bile söylenebilir.²

Wolin'in "radikal demokrasi" çatısı altında düşünülmesinin asli nedeni ise 1994 yılında kaleme aldığı "Firari Demokrasi" [*Fugitive Democracy*] başlıklı makalesinde öne sürdüğü özgün demokrasi kavramsallaştırmasıdır. Ne var ki, bu kavramsallaştırmayı tam manasıyla kavrayabilmek için öncelikle temel bir ayrımı ele almak gerekir. Wolin, "siyaset" ile "siyasal" arasında ayrım yapar: *Siyaset*, "esasen kolektif varlıktaki kamu yetkililerinin erişebileceği kaynaklara ulaşmak maksadıyla, örgütlü ve eşit olmayan toplumsal güçler arasında yürütülen meşru ve kamusal bir mücadele manasına gelir. Siyaset sürekli, kesintisiz ve sonsuzdur." *Siyasal* ise "kolektif iktidarın, kamusal müzakereler aracılığıyla kolektif varlığın refahını koruyup arttırdığı durumlarda, farklılıklardan mürekkep özgür bir toplumun her şeye karşın müştereklik uğraklarından keyif alabileceği fikrinin bir ifadesi"dir (Wolin, 2016a, s. 100).

Wolin için siyaset ile siyasal arasındaki ayrım, temelde "kurumsallaşma" ve "süreç" ölçütlerine dayanıyormuş gibi görünür. Wolin, kurumsallaşarak süreklilik kazanmış yapıların demokratik nitelikleri büyük oranda törpülenmiş bir "siyaset" mantığı ürettiğini ileri sürer. Örneğin, oy kullanmak, askerlik yapmak ve vergi vermek bu siyaset mantığının süreçlerini oluşturur. Bunlar kolektif yaşamı düzenleyen, süreklilik kazanmış ve hukuksal açıdan meşru süreçlerdir; ancak en genel anlamıyla demokrasi bunlardan ibaret değildir. Düşünür, demokratik güçleri ve süreçleri, kurumsallaştırarak soğurmanın ve meşruiyet çerçevesi müesses hukuk tarafından belirlenmiş bir kaynak dağılımı tartışmasına indirgemenin, demokrasinin gerçek anlamını göz ardı etmekle sonuçlandığını iddia eder. Demokrasinin temelindeki gerçek eşitliği, salt biçimsel ve kurumsal bir eşitlik haline getirmek, ona göre demokrasinin gerçek yapısını bile isteye indirgeyen bir bakışın ürünüdür. Hiç şüphe yok ki, Wolin'in bu ifadeleriyle hedef tahtasına oturduğu kavrayış, tıpkı Mouffe ve Rancière gibi, liberal demokrasi tasarısıdır.

Bu bakımdan demokrasinin gerçek niteliğini anlamak için ayrımın öteki yakasına, yani siyasetin karşısında konumlanan siyasala bakmak gerekir; çünkü gerçek demokrasi siyasetin kurumsallaşmış mekanizmalarında anlamını yitirir, kurumsallaştırılarak bir rejime ya da şablona indirgenir. Oysaki demokrasi, siyasetin bir biçimi ya da bir rejim değildir. Sahih demokratik eylemin vuku bulması için öncelikle farklılıkları benimseyen, onları temsil

² Wolin, yine Berkeley Ekolü'nün kurucu isimlerinden biri olan John Schaar ile birlikte öğrenci hareketi üzerine bir kitap da (*The Berkeley Rebellion and Beyond: Essays on Politics & Education in the Technological Society*) yazmıştır.

yoluyla “aynı”ya kurban vermeyen bir kamusal müzakere zemininden söz etmek gerekir. Siyasal olarak gerçek demokrasi, kurumsallaşmış ve indirgenmiş halinin aksine geçicidir; dolayısıyla daima bir “gelmekte olan”dır.

Demokrasiyi kurumsal işleyişle özdeşleştirme eğilimi, en başta pratik bir “uygulanabilirlik” ve “süreklilik” isteğiyle ilişkilidir. Ne var ki, Wolin’e göre demokrasinin kurumlar eliyle “süreklilik” kazandığı ve “uygulanabilir” hale getirildiği iddiası, aslında *demos*’un gerçek demokratik niteliklerine vurulmuş bir darbeden ibarettir. Wolin, demokratik katılımı seçim, vergi, askerlik vb. bürokratik kurumlara ve söz konusu kurumların işleyişindeki biçimsel eşitliğe indirgemenin; demokrasiyi bu düzenlemeler aracılığıyla halkın idare edilmesi olarak kavramanın, kavramın özünde yatan gerçek eşitlik ve özgürlük anlayışını indirgemek manasına geldiğini ileri sürer. Bu kurumların ve uygulamalarının şüphesiz bir tür eşitlik içerdiği doğrudur, ancak bunun demokrasinin özündeki eşitlikle bir ilişkisi yoktur; çünkü bu kurumlar aslında demokrasinin hem katılımcı hem de temsili olmayan unsurlarını oluşturur (Wolin, 2016b, s. 80). Üstelik, *demos*’un gerçek demokratik nitelikleri kurumsallaşmış bir siyaset anlayışının sınırlamalarıyla indirgemeye çalıştığından çok daha fazlasını kapsar. Bu anlamda kurumsallaştırma, *demos*’un gerçek kolektif siyasal kapasitelerinin bürokratik uygulamaların çarklarında unutturulmasına hizmet eder.

Wolin için demokrasi, tıpkı Rancière gibi, özü itibarıyla “anarşik”tir. Yani demokrasi –Rancière’in “*arkhe* mantığı” dediği– hiçbir yönetici ilkeyi ya da sınırlandırma girişimini kabul etmez. Kurumsallaştırma, öncelikle sayıca çok olanların, az olanların tabiiyeti altına alınmasını ve çeşitli yasal girişimlerle siyasal eylemlerin sınırlandırılmasını gerektirir. Oysaki düşünürü göre kolektif iktidarın başta oy verme olmak üzere çeşitli mekanizmalarla sayıca az bir grubun elinde tutulması demokrasinin köklerindeki eşitliğe aykırıdır. Dahası, yurttaşların siyasal sınırlarının yasal haklarından ibaretmiş gibi düşünülmesi, Wolin’e göre aslında *demos*’un sahip olduğu başka siyasal kapasiteleri törpüleyerek onu güçten düşürmeyi hedefler ve demokratik katılımın gerçek özünü zedeler.

Wolin’e göre kurumsallaştırma ve temsil yoluyla gerçek demokratik kapasitelerin hasıraltı edilmesi süreci, salt modern bürokrasinin icadı ve siyasette asli yönetim teknolojilerinden biri haline gelmesiyle ilişkili değildir; bu tutumun kökleri çok daha eskilere dayanır ve bunlara yakından bakmak, demokrasinin siyasal niteliklerinin neden siyasetin kurumları tarafından soğurulduğu sorusuna bir yanıt sunacaktır.

Antik Yunan’dan bu yana demokratik güçler, sürekli olarak siyasetin hizmetine sunulmakta ve demokrasi zayıflatılmaktadır. Siyasal bir rejimin devamlılığındaki asli

unsurlardan biri olan ve “uygulama kolaylığı” sunan kurumsallaştırma girişimleri, Wolin’e göre demokrasinin özündeki “kendiliğinden” öğelerin, “Thukididis’in Atina demokrasisinin alametifarikası olarak gördüğü doğaçlama vasıflarının” (Wolin, 2016b, s. 82) kaybolmasına yol açar. Bu anlamda gerçek demokrasi, Perikles döneminde yurttaş sayılan herkesin bir biçimde yönetimin parçası olması gibi, *demos*’un kolektif ve siyasal niteliklerini eksiksiz olarak icra edebilmesini gerektirir. Oysaki modern demokrasiler, en başta bu “kendiliğinden” öğeleri ortadan kaldırmaya, evcilleştirmeye çalışır. Wolin’e göre bu yaklaşımın en açık örneği modern “anayasal demokrasi” anlayışıdır.

Wolin, “anayasal demokrasi”den demokrasiyi, bir sınır çizme girişiminden ibaret olan ve yurttaşları yasal sınırlar çizerek içeriye dahil eden ya da dışarıda bırakan anayasanın tatbik edilmesine indirgemeyi anlar. Örneğin, bu anlayışa göre vergi vermemek yurttaşlıktan doğan bazı hakların kaybolmasına yol açar. Oysaki Wolin’e göre demokratik haklar, yasal haklardan çok daha geniş bir çerçeveyi kapsar; başka bir deyişle anayasaların yasal ya da zorunlu kabul ettiği eylemlerle sınırlı değildir. Buradaki mesele, basit bir biçimde vergi verip vermemek ya da anayasal demokrasilerin getirdiği bu yasal zorunluluğun demokratik olup olmadığı değildir; önemli olan, vergi ile yurttaşlık arasında kurulan bu bağıntının demokratik katılımın gerçek anlamını daraltması ve yurttaşlığın gerçek siyasal güçlerini hasıraltı etmesidir. Bu örnekte görüldüğü üzere, Wolin’e göre anayasal demokrasi, temelde demokrasiyi hayata geçirmekle değil, anayasaya uygun bir demokrasi inşa etmekle, dolayısıyla özünde anarşik olan demokrasiyi bastırmakla ilgilenir (Wolin, 2016b, s. 79). Anayasal demokrasi kavrayışları, demokrasiyi “verimlilik”, “denk bütçe”, “siyasal istikrar için ekonomik gelişme”, “hızlı tepki için askeri gereksinim” gibi bir dizi kavramla ilişkilendirerek gerçek demokrasinin yapısı yerine hükümeti ve bürokratik idareyi tartışmaya yol açar (Wolin, 2004, s. 601).

O halde gerçek demokrasi nedir ve *demos*’un kolektif güçleri nasıl bu demokrasinin hayata geçirilmesi için kullanılabilir? Düşünür, bu soruya yeni bir kavramsallaştırmayla yanıt verir: “Firari demokrasi.” Wolin’e göre demokrasi, siyasal bir rejim olmadığı gibi, özünde firari bir niteliğe sahiptir. Burada “firari” ifadesi iki boyuta gönderme yapmak üzere kullanılır: Birincisi, gerçek demokrasi anayasayla belirlenmiş sınırlara hapsedilmez; dolayısıyla adeta bir “kanun kaçağı” gibi ara sıra kurumların ve yasaların sınırlarını ihlal edip sekteye uğratarak; önceden belirlenmiş şablonlardan “firar” ederek kendisini dışavurur. İkincisi, söz konusu firarilik hali, mütemadi bir durum haline getirilemez. Yani gerçek demokrasi, hakiki varlığını biteviye sürdüremez; ancak geçici olabilir. Yani, gerçek siyasal

ilişki, Rancière'in düşüncesinde olduğu gibi verili konumlara yerleşerek değil, bunları alt üst eden geçici müdahalelerle mümkün olur.

Peki, bu durumda demokrasi yerleşik, verili, sürekli ve kurumsallaşmış bir siyasal rejim değilse o halde nasıl ve ne zaman vuku bulur? Wolin'e göre "Demokrasi, yerleşik bir sistemden daha ziyade geçici bir fenomendir" (Wolin, 2004, s. 602). Başka bir deyişle "firari demokrasi", modern anayasal yaklaşımların demokrasiyi kurumlar, temsil, vekalet vb. mekanizmalarla indirgeme ve sınırlandırma girişimlerine sekte vurduğunda vuku bulur. Bu anlamda "firari demokrasi", gerçek demokratik eylemlerin hem anayasal demokrasiyle sınırlandırılmayacağını ima eder hem de bir düzensizliğe, yönetilemezliğe, ele avuca gelmez bir siyasal jeste gönderme yapar. Özünde "firari" (veyahut "anarşik") bir niteliğe sahip olan demokrasi, kurumlar ve siyasetin resmi mekanizmaları tarafından soğurulmaya direnen, onları sekteye uğratan bir siyasal eylemler kümesidir.

Wolin, bu nedenle, tıpkı Rancière gibi, demokrasinin nefrete yol açan "suçlu" imajını üstlenmeyi önerir:

Demokrasinin anayasadan ayrılmadığı bir anlayış yerine, özü itibarıyla değişken, anarşiye yatkın ve devrimle özdeş olduğu şeklindeki bilindik suçlamaları kabul etmeyi ve tüm bu özellikleri farklı, anayasal *olmayan* bir demokrasi kavrayışı inşa etmek için temel olarak kullanmayı öneriyorum (Wolin, 2016b, s. 83).

Wolin, demokrasinin geçici, anarşik bir siyasal ilişkiyi ifade ettiğinde gerçek anlamına kavuştuğunu ileri sürer. Dolayısıyla her iki düşünür için de demokrasi, olmuş bitmiş bir siyasal "rejim" değil; aksine siyasetin yerleşik mantığını sekteye uğratan geçici müdahalelerden ibarettir. Siyasetin kurumsallaştırılmış ve indirgenmiş demokrasisi, kavramın gerçek siyasal kapasitesini ve firari niteliğini ortadan kaldırmaya çalışır. Bu da, temelde *demos*'un farklı siyasal niteliklerinin "el çabukluğuyla" hasırlatı edilmesini gerektirir. Bu "yön şaşırtma", aslında siyasetin temsili ve kurumsal yapılanmalarıyla *demos*'un siyasal failliğine ve müşterek karar verme kapasitelerine darbe vurur.

Anayasal demokrasi, tam da vaat ettiğinin aksine katılımı sınırlandırarak, temsile indirgeyerek kendisini var edebilir. Bunun önemli ayaklarından biri, yurttaşın siyasal erdemlerinin indirgenmesidir. Wolin'e göre "1950'den bu yana siyasi edilgenlik sivil bir erdemmiş gibi sunulmaktadır" (Wolin, 2016c, s. 388). Anayasal demokrasi, *demos*'un siyasal faillik hissini bu şekilde "uyuşturma"ya çabalar ve bu yolda attığı ilk adım da "... sadakat, itaat, yasalara riayet etme, vatanseverlik ve savaş zamanında fedakârlık gibi erdemleri yurttaşın siyasal eğitiminin" (Wolin, 2016a, s. 102) bir parçası haline getirmektir. Bu sayede

yurttaşın erdemleri devlet gücüyle özdeşleştirilir ve yurttaş siyasal varlığını ancak devlet ile anlamlı bulur; onun dolayımında yaşayabilir. Yurttaşın demokratik siyasal kapasitesini daraltan bu siyaset anlayışı, yurttaşlığı siyasal ilişkiden bile önce varolan bir konuma oturtmaya çabalar. Wolin'e göre, böylesi bir yaklaşımdan doğan demokrasi, aslında "aktör olarak *demos*'un söz konusu olmadığı bir demokrasi"dir (Wolin, 2016a, s. 102).

Demos, Wolin için de son derece önemli bir kavramdır. Hemen belirtmek gerekir ki, o da Rancière gibi *demos*'tan homojen ve yekpare bir bütünlüğü, çerçevesi hukuk tarafından çizilmiş siyasal haklara sahip bir yurttaşlar toplamını ya da "halk"ı anlamaz. *Demos*, eşit siyasal katılım ve kamusal müzakereler yoluyla kendisini var edebilen, vekalet ya da temsil yoluyla indirgenmemiş bir ögedir. Burada en önemli hususlardan biri, *demos*'un farklarını koruması, ancak bu farklılara rağmen müşterek bir varoluş ânının, geçici bir uğrağın parçası olmayı da kabul etmesidir. Başka bir deyişle, *demos* gerçek siyasal özünü dışarı vurduğunda farkları bir kenara koyarak siyasetin indirgenmiş demokrasisine karşı çıkabilir.

Wolin'e göre *demos*'u oluşturan yurttaşlar "yalnızca hakların pasif bir taşıyıcısı değil, 'siyasal bir varlık'tır" (Xenos, 2001, s. 27). Bir araya geldiklerinde basit bir şekilde "ulusal birlik" ya da "bütünlük"e gönderme yapmazlar. Bu bakımdan Wolin'in *demos* kavrayışı, Rancière'den daha ziyade Michael Hardt ve Antonio Negri'nin "çokluk" kavramını veyahut Laclau ve Mouffe'un "çoğulculuk" vurgusunu andırır. *Demos*, bütün farkların kendi olarak boy gösterdiği bir müştereklik çerçevesinde anlaşılabilir ve dolayısıyla homojenleştirilemez. Homojenleştirme, *demos*'a ancak geçici bir uğrak olarak hizmet edebilir; yani, bazen belirmesi ve taleplerini şekillendirmesi için geçici olarak ihtiyaç duyduğu bir trampendir.

Demos, kolektif eylem kapasitesiyle siyasete sekte vuran bir siyasal ilişkinin sonucunda ortaya çıkar. Ne var ki, tıpkı Rancière'de olduğu gibi, bu eylemliliğin başlangıcı ya da sonucu belirsizdir; çünkü siyasal özne ancak ilişki içerisinde su yüzüne çıkar. Bu bağlamda *demos*'u geçici bir homojenleşme uğrağına temas ederek kolektif eyleme götüren sürecin nasıl patlak vereceği belirsiz olduğu gibi, nasıl sonuçlanacağı da öngörülemez. Wolin'e göre bu durum, demokrasinin özünde yer alan anarşinin bir sonucudur. Ne var ki, düşünür burada önemli bir uyarıda bulunur: "Demokrasinin firari karakteri, tahrip etme fırsatı kollayan, hapsedilmiş bir devrimci alaz manasına gelmez. *Demos*'un maddi koşulları göz önüne alındığında demokrasinin vuku bulması zorunlu olarak epizodik ve geçicidir" (Wolin, 2004, s. 603-604). Yani kolektif eylemler mutlaka devrimle sonuçlanacak bir sürece yol açmaz. Burada önemli olan kolektif eyleme becerisinin *demos*'un siyasal hafızasına ve eylem repertuarına kattıklarıdır; çünkü demokratik eylemlerle şekillenmiş bir hafızanın salt varlığı

bile siyasetin kurumsallaşma biçimlerini etkileyebilir. Dolayısıyla kolektif demokratik eylem geçici olsa da, ardında bıraktığı deneyim ve kolektif hafızaya yaptığı katkı kalıcıdır. David McIvor'un ifade ettiği üzere, “Demokratik uğraklar belki geçici olabilir; ancak bu uğrakların deneyimi, yurttaşların başkalarıyla uyum içerisinde potansiyel güçlerinin farkına varmasını ve süregiden yurttaş olma çabasında daha duyarlı olmasını sağlayarak, demokratik bilinci ve vicdanı geliştirebilir” (McIvor, 2016, s. 416-417).

Bu bakımdan gerçek demokrasi bir rejim değil, “siyasal bir uğraktır, belki de siyasalın anımsanıp yeniden yaratıldığı bir uğrak. Demokrasi, bazen devrimci, yıkıcı boyutlara varabilen veyahut da bazen buralara varmayan bir başkaldırı uğrağıdır” (Wolin, 2016a, s. 111). Bu perspektiften yaklaşınca firari demokrasinin temelde bir başkaldırı *jesti* olarak düşünülmesi gerektiği ortaya çıkar: Siyasetin kurumsallaştırılmış ve indirgenmiş demokrasi anlayışına karşı, temsili ortadan kaldıran, eşitlik ve özgürlüğe yaslanan, demokratik hakları anayasal haklardan öncelikli gören ve demokratik siyasal hafızayla gelişen bir başkaldırı *jesti*.

Tıpkı Rancière gibi, Wolin de demokrasinin hakiki özünün bu şekilde indirgenmesinin salt teorik bir müdahaleden ibaret olmadığını; bu durumun reel politik sahada önemli sonuçları olduğunu düşünür. Bu bağlamda “firari demokrasi” kavramsallaştırmasını Amerikan iç politikasının bir eleştirisini yapmak üzere devreye sokar. Irak'ın işgaliyle sonuçlanan Çöl Fırtınası operasyonuna gönderme yaparak, bu müdahalenin neden demokratik olmadığını gösterir. Düşününün bu meseleye eğilmesi iki anlamda önemlidir: Birincisi, az önce ifade ettiğimiz üzere düşüncesindeki tutarlı çizgiyi göstermesi; ikincisiyse demokratik taleplerin anayasal çerçevelere göre öncelik taşıdığı şeklindeki düşüncesinin adil olmayan uluslararası müdahalelerin meşrulaştırılması için kullanılmayacağını göstermesi bakımından. Firari ve geçici olan, Rancière'in de eleştirdiği gibi “dışarıdan demokrasi götürülmesi” şeklinde yorumlanamaz.

Sonuç

Bu çalışmada, her ikisi de kendi ülkelerindeki '68 öğrenci hareketlerinden etkilenmiş; kuramı verili politik konjonktür içerisinde düşünmekten geri durmamış; düşünsel verimlerini esasen siyaset felsefesinin radikal demokrasi tartışmaları başlığı altında sergilemiş; kullandıkları kavramlar ve başvurdukları akıl yürütmeler birbirine epeyce benzese de bir noktada farklılaşan Jacques Rancière ve Sheldon Wolin'in düşünceleri ele alındı.

Hem Rancière hem Wolin, anaakım demokrasi kavrayışını eleştiren radikal bir demokrasi kavramsallaştırması inşa etmiş ve bu kavramsallaştırmalar ilginç bir biçimde farklı kaynaklardan yola çıkarsa da pek çok noktada kesişmiştir. İki düşünürün bilhassa “demokrasi”

kavramını yorumlama biçimleri oldukça yakın bir çizgide seyretmektedir: İkisi de çağdaş tartışmalar bağlamında “demokrasi”yi salt bir siyasal rejim olarak görme alışkanlığına itiraz eder ve demokrasinin özünün eşitliği esas alan bir “arkhesizlik” olduğunu ileri sürer.

Bu bağlamda iki isim de demokrasinin kökeninde yattığını düşündükleri “kendiliğindenlik”e vurgu yapar. Rancière, Platon’un *Yasalar*’ındaki sıfatların yedincisi olan “kura”nın bütün unvanları ve konumları alt üst etme kapasitesinin demokrasinin gerçek gücüne işaret ettiğini dile getirirken, Wolin de benzer bir şekilde demokrasinin “doğaçlama vasıflarının” önemine dikkat çeker. İki radikal demokrasi düşünürü de, Platon’dan Arendt’e uzanan siyasal düşünme mantığındaki hiyerarşik kavrayışa bu öğeler üzerinden kuramsal bir itiraz yükseltir.

Rancière, demokrasinin hukuki-politik bir biçime indirgenemeyeceğini söylerken, Wolin de benzer bir biçimde kavramın –hukuki-politik bir biçim olan– anayasal demokrasiye indirgenemeyeceğini ifade eder. Wolin’e göre anayasal demokrasi, demokrasiyi hayata geçirmekle değil, anayasaya uygun bir demokrasi inşa etmekle ve bunun sonucu olarak kolektif demokratik güçleri evcilleştirmekle ilgilenirken, Rancière’e göre *polis* demokrasinin özündeki eşitliğin su yüzüne çıkmasına değil, aksine verili konumların sürdürülmesine çabalar. Dahası, iki düşünür de, mevcut siyaset düzeninin temelde hiyerarşik olduğunu; verili düzen, konum ve kurumların bozulmaması üzerine bina edildiğini ileri sürer.

Rancière, “*polis*” ile “siyaset” arasında ayırım yaparken, Wolin “siyaset” ile “siyasal” arasında bir ayırma gider. Rancière “*polis*”in, Wolin ise “siyaset”in mantıklarını ve kurumlarını sekteye uğratmanın gerçek bir siyasal ilişkiyi ortaya çıkaracağını dile getirir. Üstelik, her ikisinin de siyasal özne olarak konumlandığı kavram “*demos*”tur ve ikisi için de *demos* bir homojenliğe, “halk” ile kolayca özdeşleştirilebilecek bir bütünlüğe gönderme yapmaz. Bunun yanı sıra, her ikisi için de *demos*, siyasetin dışladıklarının tam da siyasal eylem vasıtasıyla siyasal bir özne olma süreciyle ilişkilidir ve giriş kısmında ele alındığı üzere radikal demokrasinin, geleneksel siyasal özne tasarılarına yönelttiği eleştiriyi benimser. Verili kimlik pozisyonlarının bu anlamda hem Rancière hem de Wolin için hiçbir önemi yoktur. Siyasal inşa eden bu kimlikler değildir; çünkü Rancière için hakiki demokratik “siyaset”i, Wolin içinse hakiki demokratik “siyasal” ilişkiyi meydana getiren öge, *arkhe* mantığına “doğal” olduğu ileri sürülen kimlikler, unvanlar veyahut konumlar değildir. Her iki isim de, gerçek siyasal ilişkinin gücü tatbik etmekle, devletin gücüyle ya da hükmetmeyle ilişkilendirilmesine karşı çıkar.

Rancière'e göre *arkhe* ve *polis* mantığına sekte vurulan, paysızların payının talep edildiği ve eşitliğe dayanan bir ilişki gerçekten siyasal adını hak edebilir. Benzer bir şekilde Wolin için de kurumlar eliyle demokrasiyi şematikleştirip indirgeyen ve *demos*'u oluşturan öznelerin siyasal failliğini gasp etmeye kalkışan mantığın reddedilmesini sağlayan müdahale ve eylemlere gerçek siyasal ilişki denebilir.

İki düşünürün siyaset felsefeleri arasında bu denli yakınlıklar olmasına rağmen, birbirlerine hiç referans vermemiş olmamaları, birbirlerinin çalışmalarından söz etmemeleri hayli ilginçtir. Belki de onları ayıran önemli noktalardan biri “müzakere” ve “uyuşmazlık” kavramlarına bakışlarında yatmaktadır. Wolin için *demos*'un inşasında “müzakere” kavramı önemli bir yere sahipken, Rancière bu kavramın siyasalın mantığına aykırı olduğunu düşünür. Bu bakımdan Wolin, pratik birtakım kaygıların da etkisiyle “müzakereci demokrasi” anlayışına yaklaşırken, Rancière radikal demokrasinin kuramsal eleştirisinin izleyerek “uzlaş” ve “mutabakat” a mesafeli durur. Tam da bu bağlamda “uyuşmamaları” belki de tarihin bir ironisidir.

Kaynakça

- Demirtaş, M. (2018). *Özgürleşme siyasetinde fark ve olay* (1. baskı). İstanbul: Otonom Yayınları.
- Laclau E. ve Mouffe C., (2008). *Hegemonya ve Sosyalist Strateji*. (A. Kardam, Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları (Orijinal çalışma basım tarihi 1985).
- McIvor, D. W. (2016). The conscience of a fugitive: Sheldon Wolin and the prospects for radical Democracy, *New Political Science*, 38(3), 411-427.
- Mouffe C., (2010). *Siyasal Üzerine*. (M. Ratip, Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları (Orijinal çalışma basım tarihi 2005).
- Platon (2019) *Yasalar*. (C. Şentuna ve S. Babür, Çev.). Ankara: Pharmakon Kitap. (Orijinal çalışma basım tarihi bilinmiyor).
- Rancière, J. (2007). *Siyasalın kıyısında*. (A. U. Kılıç, Çev.). İstanbul: Metis Yayınları. (Orijinal çalışma basım tarihi 1998).
- Rancière, J. (2014). *Demokrasi nefreti*. (U. Özmkas, Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları (Orijinal çalışma basım tarihi 2000).
- Tonder L. ve Thomassen L. (Ed.). (2005). *Radical democracy, politics between abundance and lack*, Manchester: Manchester University Press.
- Wilson, H. (2015). From Oberlin to Berkeley and beyond. *The Good Society*, 24 (2), 198-209.
- Wolin S. (2004). *Politics and vision*, Princeton ve Oxford: Princeton University Press.
- Wolin S. (2016a). Fugitive democracy. N. Xenos (Ed.). *Fugitive Democracy and Other Essays* içinde (s. 100-114). Princeton ve Oxford: Princeton University Press.
- Wolin S. (2016b). Norm and form. N. Xenos (Ed.). *Fugitive Democracy and Other Essays* içinde (s. 77-99). Princeton ve Oxford: Princeton University Press.
- Wolin S. (2016c). The people's two bodies. N. Xenos (Ed.). *Fugitive Democracy and Other Essays* içinde (s. 379-393). Princeton ve Oxford: Princeton University Press.
- Xenos N. (2001). Momentary democracy. A. Botwinick ve W. E. Connolly (Ed.). *Democracy and Vision: Sheldon Wolin and the Vicissitudes of the Political* içinde, (s. 25-38). Princeton ve Oxford: Princeton University Press.